

TEORINĖS IR PRAKTINĖS ŪKIO MECHANIZMO TOBULINIMO ŠIUOLAIKINIAME SOCIALIZMO ETAPE PROBLEMAS

V. KINDURYS

Ūkio mechanizmo * veiksmingumas atspindi visuomenės praktinės veiklos lygį (brandą), t. y. visumą visuomenės pastangų pažįstant objektyvius ekonominius dėsnius bei materializuojant pažinimo rezultatus praktinėje visuomeninės reprodukcijos organizavimo bei ekonomikos valdymo veikloje.

Inercija ir tradicinis požiūris į ūkio mechanizmo funkcionavimo ir tobulinimo problemas — tai konkrečios ūkinės (praktinės) veiklos nukrypimas nuo ekonominių socializmo dėsnių reikalavimų, kurie atspindi istorines materialines visuomenės vystymosi sąlygas. Kadangi pastarosios kinta (kartu kinta ir ekonominių dėsnių veikimo sąlygos), tai negali nesikeisti ir ūkio mechanizmas, t. y. visuma organizacinių ekonominių formų, metodų ir būdų, kurie glaudžiai susiję su ekonominių kategorijų bei dėsnių sistema bei konkrečia visuomenės praktine, ūkine veikla. Su ūkio mechanizmo pagalba visuomenė per savo veiklą realizuoja objektyvių ekonominių dėsnių reikalavimus bei ekonominių kategorijų funkcijas. Analizuojant ūkio mechanizmo tobulinimo problemas, reikia turėti galvoje, kad brandaus socializmo sąlygomis didėja subjektyvaus veiksnio vaidmuo ekonominiame gyvenime (suprantama, nemenkėja ir objektyvaus veiksnio funkcijos). Dėl to išauga subjektyvaus veiksnio vaidmuo ir savotiška atsakomybė formuojant, vystant bei tobulinant ūkio mechanizmą. Tačiau ši veikla turi remtis socializmo ekonominių dėsnių veikimo pažinimu, jų reikalavimais. Efektyviai funkcionuojančio ūkio mechanizmo (adekvataus gamybinių jėgų išsivystymo ir socialistinių gamybinių santykių subrendimo lygiui) sukūrimas bei jo struktūrinių elementų harmoningas tarpusavio suderinimas yra sudedamoji išsivysčiusio socializmo planingo ir visapusio tobulinimo koncepcijos problema. Pastaroji koncepcija buvo suformuluota TSKP CK 1983 m. birželio plenumo, kuriame buvo pabrėžta: „Gamybinių santykių tobulinimas reikalauja laip pat iš pagrindų pagerinti planavimą ir valdymą“ (2, p. 15). Pastaroji TSKP nuostata praktikoje jau realizuojama, t. y. šiandien mes galime pateikti daug pavyzdžių apie sąmoningą, planingą gamybinių santykių bei jų pasireiškimo ekonominių (ūkinių) formų tobulinimą ir kartu ūkio mechanizmo gerinimą. Tačiau problemos esmė dabar kitokia: reikia komplek-

* Ūkio mechanizmas yra labai sudėtinga, daugiaspektė ekonominė sistema, aprėpianti socialistinio liaudies ūkio valdymo organizacines struktūras, ūkininkavimo formų, metodų ir būdų bei ekonominių svertų visumą, kuria tvarkomas visuomenės ekonominis gyvenimas, reguliuojami ūkiniai procesai bei realizuojami visuomeniniai gamybiniai santykiai. Ūkio mechanizmas pačia bendriausia prasme yra savotiškas visos ekonominės socializmo sistemos valdantis (reguliuojamas) posistemis. Jis, išreikšdamas realius tam tikrus socialistinius gamybinius santykius, neatskiriamai susijęs su sąmoninga, planinga visuomenės narių veikla, kuri reiškiasi valdant socialinius, ekonominius, politinius ir ideologinius procesus. Ūkio mechanizmas aprėpia tiek bazinius, tiek antstautinius santykius. Plačiau apie šio mechanizmo esmę skaitykite autoriaus straipsnyje „Kai kurios teorinės metodologinės ūkio mechanizmo problemos“ (LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai „Ekonomika“, 1981, t. 20, p. 5—17).

siškai, sistemingai tobulinti ūkininkavimo formas bei metodus, t. y. apskritai visus ūkio mechanizmo elementus.

Komunistų partija ir tarybinė vyriausybė nuolat stebi ir kontroliuoja ūkio mechanizmo bei jo elementų atitikimą gamybiųjų jėgų išsivystymo ir socialistinių gamybiųjų santykių subrendimo lygiui, nuolat įgyvendina šio mechanizmo tobulinimo politiką bei jos konkrečias priemones*.

Šio straipsnio tyrimų kryptingumą lemia bei jų teorinį metodologinį pagrindą sudaro TSKP XXVII suvažiavimo nutarimai, taip pat TSKP CK 1982 m. birželio ir gruodžio bei 1984 m. vasario (neeilinio) ir balandžio, 1985 m. kovo (neeilinio) ir balandžio, 1986 m. birželio plenumų nuostatos ūkio mechanizmo tobulinimo klausimais. Praktinių ūkio mechanizmo tobulinimo klausimų analizė atlikta remiantis specialiais TSKP CK ir tarybinės vyriausybės nutarimais** bei ekonominio eksperimento, atliekamo Lietuvos TSR vietinėje pramonėje ir kitose šalies pramonės šakose, rezultatais.

Be to, formuluojant pagrindines šio darbo išvadas, remiamasi įžvmių tarybinių ekonomistų, kurie tiria tiek ūkio mechanizmo esmės, tiek jo struktūros bei jo tolesnio tobulinimo teorines ir praktines problemas, darbais. Vertingiausi metodologine prasme yra TSRS MA nario korespondento L. Abalkino, ek. m. dr. D. Alachverdiano, prof. R. Belousovo, TSRS MA nario korespondento P. Buničiaus, prof. G. Egiazariano, TSRS MA akademiko N. Fedorenkos, TSRS MA akademiko D. Gvišiani, ek. m. dr. P. Ignatovskio, prof. V. Ivančenkos, TSRS MA nario korespondento V. Medvedevo, prof. V. Radajevo, prof. S. Sitariano ir kt. darbai.

1. Kai kurie metodologiniai ūkio mechanizmo kompleksinio tobulinimo klausimai

Siekdamas sukurti ūkio mechanizmo modelį, adekvatų dabartiniam socialistinės visuomenės gamybiųjų jėgų išsivystymo lygiui ir potencialiems gamybiųjų santykių vystymosi galimybėms, TSKP CK 1983 m. gruodžio plenumas paragino partiją ir tarybinę vyriausybę parengti viso mechanizmo kompleksinio tobulinimo programą. Ji turėtų aprėpti: pirma, politekonomiškai pagrįstą teorinę ūkio mechanizmo tobulinimo koncepciją; antra, nuosekliai ir sistemingai šio mechanizmo pertvarkymo etapų charakteristikas; trečia, pagrindines suderinto ir kompleksinio jo svarbiausių elementų tobulinimo kryptis (organizacinės valdymo struktūros tobulinimas; liaudies ūkio planavimo sistemos gerinimas; visos ekono-

* Dabar funkcionuojantis ūkio mechanizmas (su tam tikrais daliniais pokyčiais) susiklostė tada, kai dar brandus socializmas buvo tik kuriamas. Todėl dabar jis neatitinka naujų, šiuolaikinių sąlygų. Jis stabdo tolesnį gamybiųjų jėgų vystymąsi. Mat dabartinėmis socializmo sąlygomis pasikeitė ekonomikos ugdymo uždaviniai, išaugo ekonominis, gamybinis, mokslinis techninis potencialas. Todėl būtina perorientuoti ūkio mechanizmą į tai, kad jis užtikrintų efektyvesnį turimo potencialo panaudojimą, sąlygotų geresnius galutinius rezultatus. Vadinasi, gilūs pokyčiai, kurie pasireiškia ekonomikoje, naujos jos vystymosi tendencijos reikalauja parengti ir įdiegti veikiančio ūkio mechanizmo pertvarkymo priemonių kompleksą. Iš dalies tai daroma atliekant ekonominius eksperimentus pramonėje ir kitose liaudies ūkio šakose.

** TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1979 m. liepos 12 d. nutarimas „Dėl planavimo gerinimo ir ūkio mechanizmo poveikio stiprinimo gamybos efektyvumo didinimui ir darbo kokybės gerinimui“, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1981 m. birželio mėn. nutarimas „Dėl geresnio žaliavų, kuro bei energijos ir kitu materialinių išteklių taupymo ir jų racionalaus naudojimo“, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1983 m. liepos mėn. nutarimas „Dėl papildomų priemonių plečiant pramonės gamybiųjų susivienijimų (įmonių) teises planavimo bei ūkinės veiklos srityje ir didinant jų atsakomybę už darbo rezultatus“, TSKP CK, TSRS Ministrų Tarybos ir VPSC 1983 m. rugpjūčio mėn. nutarimas „Dėl socialistinės darbo drausmės stiprinimo“, TSRS Ministrų Tarybos ir VPSC 1983 m. rugpjūčio mėn. nutarimas „Dėl papildomų priemonių darbo drausmei stiprinti“, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1983 m. rugpjūčio mėn. nutarimas „Dėl priemonių moklinei techninei pažangai liaudies ūkive sparinti“, Tarybų Socialistinių Sąjungos įstatymas „Dėl darbo kolektyvų ir jų vaidmens didinimo valdant įmones, įstaigas, organizacijas“ ir kt.

minių svertų ir paskatų visumos (įskaitant kainodarą, kreditų bei finansų sistemą, ūkinės veiklos rezultatų vertinimo metodus ir t. t.) veiksmingumo didinimas, ūkiskaitos tobulinimas ir pan.

Atsižvelgus į TSKP XXVII suvažiavimo ir paskutiniųjų metų TSKP CK plenumų nutarimus, galima suformuluoti šiuos pagrindinius ūkio mechanizmo kompleksinio tobulinimo programos tikslus: nuosekliau naudoti vadovavime liaudies ūkiui ekonominius metodus bei svertus; išplėsti pagrindinės liaudies ūkio grandies savarankiškumą planuojant savo veiklą bei naudojant išteklius, kartu stiprinti jų atsakomybę už galutinius darbo rezultatus; stiprinti visų valdymo organų atsakomybę už galutinių liaudies ūkio rezultatų gerinimą; didinti darbo kolektyvų iniciatyvą ir aktyviai įtraukti darbo žmones į gamybos valdymą bei socialinių ekonominių problemų sprendimą; parinkti efektyviausias liaudies ūkio vystymo kryptis ir adekvačias tam valdymo sistemos tobulinimo tendencijas; stiprinti ūkio mechanizmo ir jo atskirų elementų poveikį mokslo ir technikos pažangos spartinimui.

Siekiant efektyviau negu iki šiol tobulinti ūkio mechanizmą, pirmiausia, mūsų nuomone, reikia ne tik išplėsti, bet ir pagilinti brandžios socialistinės visuomenės ūkio mechanizmo teorinius metodologinius tyrimus. Mat šiuolaikinėmis socializmo sąlygomis reikia užtikrinti ne trumpalaikį, o nuolatinį (pastovų) ūkio mechanizmo atitikimą gamybinių jėgų išsivystymo lygiui ir gamybinių santykių subrendimo laipsniui. Todėl reikia gerinti šį mechanizmą ne tik turint galvoje jo atliekamas funkcijas, kurios susijusios su socialinių ekonominių problemų sprendimu, bet ir atsižvelgiant į jo vaidmenį socialistinių gamybinių santykių reprodukcijoje, socialistinio gyvenimo būdo vystymo ir komunistinio gyvenimo būdo formavimo procese bei komunistinės pažiūros į darbą ir ekonominio mąstymo formavime. Tam reikalinga politekonomiškai pagrįsta vientisa teorinė (metodologinė) kompleksinio ūkio mechanizmo tobulinimo bei vystymo koncepcija, kuri turėtų atitikti gamybos intensyvinimo ir jos efektyvumo didinimo reikalavimus. Kadangi kol kas nėra tokios kompleksinės koncepcijos, o tik diegiami atskirų mokslininkų daliniai pasiūlymai imtis tam tikrų priemonių socialistiniams gamybiniams santykiams bei jų pasireiškimo per atitinkamus ūkio mechanizmo elementus formoms tobulinti, tad sunku užtikrinti gamybinių santykių brandumo atitikimą gamybinių jėgų išsivystymo lygiui dinamikoje. Todėl tarp šių dviejų socialistinio gamybos būdo elementų kartais pasireiškia neantagonistinio pobūdžio prieštaravimai, kurių padarinius — nepakanamas ūkio mechanizmo elementų tarpusavio suderinimas, integruotumas ir pan.

Konstruojant aukščiau minėtą ūkio mechanizmo koncepciją, pirmiausia būtina atskleisti šio mechanizmo esmę, struktūrą ir ypatumus socializmo dabartinio etapo sąlygomis; antra, nustatyti realias jo tobulinimo kryptis; trečia, išskirti stambiausius šio mechanizmo blokus ir nustatyti jų funkcionavimo specifiškumą ir geresnio integruotumo galimybes.

Rengiant vientisą politekonominę ūkio mechanizmo kompleksinio tobulinimo koncepciją ir užtikrinant jo glaudų ryšį su socialistinio ūkininkavimo praktika, metodologiškai svarbu, kaip siūlo TSRS MA narys korespondentas L. Abalkinas, išskirti tris ūkio mechanizmo pasireiškimo modelius: teorinį, normatyvinį ir faktiškai funkcionuojantį (7, p. 20—21; 8, p. 35—39).

Teorinis ūkio mechanizmo modelis (teorinė jo koncepcija) „konstruojamas“ tiriant socializmo ekonominių dėsnių sistemos funkcionavimą, šių dėsnių pasireiškimo ir naudojimo ekonomines formas bei mechanizmą konkrečiame istoriniame etape. Rengiant šį ūkio mechanizmą, reikia pirmiausia žinoti, kad jis turi atitikti: 1) esminius socialistinės ekonomikos funkcionavimo principus ir visuomeninės gamybos priemonių nuo-

savybės, kaip pagrindinio socialistinio gamybinio santykio, pobūdį; 2) ekonominio ir socialinio vystymosi tam tikrame etape ypatumus. Šiame ūkio mechanizmo modelyje turi atsispindėti socialistinei visuomenei iškilę atitinkamame etape socialiniai ekonominiai uždaviniai. Pačia bendriausia prasme teorinis modelis — tai visuomenės geidžiamas bei objektyvių prielaidų sąlygotas ūkio mechanizmo tipas. Jis daugiausia atspindi perspektyvinę šio mechanizmo funkcionavimo būseną ir turėtų būti formuojamas remiantis ilgalaikėmis socialinėmis ekonominėmis prognozėmis bei programomis.

Normatyvinis ūkio mechanizmo modelis yra susijęs su ūkininkavimo praktika, atspindi konkrečių istorinių sąlygų (bei ūkinių situacijų) keliamus uždavinius. Pastarąjį ūkio mechanizmo modelį įteisina politinių, valstybinių, teisinių ir žinybinių įstatymų, nutarimų, nuostatų ir instrukcijų visuma. Palyginti su teorinio ūkio mechanizmo modeliu, pastarasis daug konkretesnis (realesnis), reikalaujantis kruopščiai atsižvelgti į liaudies ūkio šakų ir šalies regionų ypatumus. Taigi normatyvinis ūkio mechanizmo modelis yra labiau apibrėžtas, sukonkretintas, įteisintas.

Faktiškai funkcionuojantis ūkio mechanizmas — tai realiai veikianti ekonominio gyvenimo organizavimo formų bei metodų sistema, kuria reguliuojama visuomeninė gamyba. Specifinis pastarojo mechanizmo bruožas yra tai, kad jis, susiklosčius tam tikroms prielaidoms, gerokai gali skirtis nuo normatyvinio ūkio mechanizmo. Tai lemia įvairios priežastys: normatyvinių dokumentų netobulumas bei nekompleksiškumas; įvairūs nukrypimai, atsirandantys dėl žinybiškumo arba vietininkiškumo; tam tikri objektyvaus pobūdžio veiksniai, kurie trukdo praktikoje naudoti tam tikrus naujus planinius rodiklius arba ekonominius svertus ir kt. Tokie neatitikimai lemia tam tikrus neigiamus padarinius. Panašiai atsitiko vykdant TSKP CK ir TSRS MT 1979 m. liepos 12 d. nutarimą „Dėl planavimo gerinimo ir ūkio mechanizmo poveikio stiprinimo gamybos efektyvumo didinimui ir darbo kokybės gerinimui“. Vykdant šį nutarimą, pirmiausia buvo pažeisti kompleksiško reikalavimai. Nepavyko įgyvendinti svarbiausio dalyko — parengti visiškai subalansuotą, stabilų penkmečio planą tiek viso liaudies ūkio, tiek jo šakų, tiek atskirų gamybinių susivienijimų mastu. Tai stabdė ir kitų priemonių diegimą (pvz., ilgalaikių ekonominių normatyvų). Dėl šių priežasčių, taip pat dėl prasto organizacinio darbo realiai funkcionuojantis ūkio mechanizmas skiriasi nuo normatyvinio. Pavyzdžiui, gamybiniams susivienijimams (įmonėms) direktyviniu būdu tvirtinama daug daugiau planinių rodiklių negu buvo numatyta. Neatsisakoma planų koregavimo praktikos. Planas pritaikomas faktiškai susiklosčiusiems gamybos augimo tempams.

Aptarus ūkio mechanizmo tobulinimo metodologijos klausimą apie galimas jo formas (modelius), reikėtų padaryti šią išvadą: ūkio mechanizmo tobulinimas — tai ir realūs gamybinių santykių sistemos, jų pasireiškimo formų (jų ribose funkcionuoja įvairios visuomeninės gamybos grandys) kokybiniai pokyčiai, tai ir normatyvinių dokumentų rengimas, tvirtinimas bei realizavimas, tai ir tam tikros realiai funkcionuojančio ūkio mechanizmo prielaidų korektyvos bei normatyvinio ūkio mechanizmo modelyje numatytų sąlygų užtikrinimas ir pan. Taigi ūkio mechanizmo tobulinimo negalima suprasti tik kaip tam tikrų sprendimų priėmimo. Tai didelis organizacinis darbas šiuos sprendimus įgyvendinant, juos kontroliuojant ir apibendrinant sukaupą ūkininkavimo patyrimą ir tuo pagrindu rengiant naujus pasiūlymus. Todėl ūkio mechanizmo tobulinimas nėra epizodinis, bet nuolatinis procesas, tai ne vienkartinė priemonė, ne vienkartinis aktas, o nenutrūkstamas ekonominio gyvenimo iškeltų problemų sprendimo procesas.

Kaip jau anksčiau minėjome, remiantis metodologine išvada apie tris ūkio mechanizmo tipus (modelius), pirmiausia reikia koncentruoti politekonomų ir kitų ekonomistų teoretikų sugebėjimus bei pastangas

perspektyviniam teoriniam ūkio mechanizmo modeliui formuoti, t. y. konkretiems pasiūlymams, kaip tobulinti šį mechanizmą, atsižvelgiant į socializmo ekonominių dėsnių reikalavimus, rengti. Antra, jie turėtų pateikti ir realizuoti pasiūlymus, kokiomis kryptimis tobulinti ūkininkavimo formas ir metodus, priartinti jų sistemą prie normatyvinio ūkio mechanizmo modelio. Matyt, yra sudėtingiausias ir atsakingiausias veiklos baras, kai reikia ūkininkavimo praktikoje pereiti nuo vieno ūkio mechanizmo modelio prie kito, tobulesnio. Sprendžiant šią problemą metodologine prasme, svarbu žinoti, kad kokybiškai naujam ūkio mechanizmo modeliui reikia garantuoti ir specifines ekonomines bei organizacines jo funkcionavimo prielaidas.

Kai kurių įžymių tarybinių ekonomistų nuomone, bendriausia ir svarbiausia ekonominė ūkio mechanizmo, adekvataus brandžiam socializmo etapui, funkcionavimo prielaida — liaudies ūkio vystymo subalansuotumas (silpnų vietų ir disproporcijų įveikimas, t. y. reikiamų reprodukcijos sąlygų sudarymas) (7, p. 22—23; 13, p. 27—35; 14, p. 165—184). Mūsų nuomone, tik tokiomis sąlygomis galima užtikrinti penkmečio plano (jis yra svarbiausias naujo ūkio mechanizmo elementas) stabilumą; įdiegti veiksmingą materialinio suinteresuotumo ir atsakomybės sistemą, sustiprinti vartotojų vaidmenį formuojant produkcijos kokybę ir jos asortimentą ir kt. Kita vertus, reikia žinoti ir tai, kad ekonomikos subalansuotumui savo ruožtu turi įtakos ir ūkio mechanizmo veiksmingumas, tobulumas. Todėl ekonomikos subalansuotumo ir ūkio mechanizmo sąveika šiuolaikinėmis sąlygomis yra labai svarbi organizuojant šio mechanizmo kompleksinį tobulinimą ir turi esminę metodologinę bei metodinę reikšmę.

Dabar ūkio mechanizmo tobulinimo organizacinės prielaidos susijusios pirmiausia su kai kuriomis bendriausiomis organizuotumo ir tvarkos stiprinimo liaudies ūkyje ir visuomenėje sąlygomis. Paskutiniuju metu TSKP ir tarybinė vyriausybė tam skiria labai daug dėmesio. Pavyzdžiui, TSKP CK 1984 m. balandžio plenumo buvo pažymėta: „Mūsų įstatymai iš tikrųjų griežti. Ir tiek pat griežtai jų turi būti laikomasi. Kitaip tuščios bus visos pastangos stiprinti tvarką, organizuotumą, socialistinį teisėtumą“ (5, p. 13). Antra, yra ir specifinės ūkio mechanizmo tobulinimo proceso organizavimo prielaidos. Ūkio mechanizmo tobulinimas neapsiriboja tik tam tikrų sprendimų priėmimu, o numato didelį organizacinį darbą šiuos sprendimus realizuojant, kontroliuojant jų įgyvendinimą, apibendrinant sukauptą patyrimą, ruošiant naujus pasiūlymus ir pan.

Rengti naujiems ūkio mechanizmams bei jiems diegti praktikoje reikalingi ir tam tikri kvalifikuoti specialistai. Mat ūkio mechanizmas funkcionuoja ne automatiškai, o valdomas, reguliuojamas žmonių. Todėl šio mechanizmo funkcionavimo veiksmingumas priklauso nuo ūkinijų kadro kvalifikacijos, nuo jų pasirėngimo dirbti ir vadovauti naujomis ūkininkavimo sąlygomis, nuo jų darbo stiliaus, nuo jų ekonominio mąstymo naujumo. Todėl TSKP CK 1983 m. birželio plenumo visiškai pagrįstai reikalaujama „...aktyviai formuoti naujo tipo ekonominį mąstymą, kuris skatina vystyti iniciatyvą ir socialistinį išradingumą, didinti atsakomybę, kūrybiškai ieškoti būdų, laiduojančių geriausią galutinį rezultatą su mažiausiomis sąnaudomis“ (2, p. 53).

Vadinasi, būtini ne tik kokybiškai nauji, tobulesnį valdymo metodai, bet ir žmonės, sugebantys juos įgyvendinti naujomis sąlygomis, kaip to reikalauja besivystantis socialistinis gamybos būdas. Nesugebant ūkininkauti net ir geriausi gamybinių kolektyvų ūkinės veiklos rodikliai ir kriterijai negali duoti reikiamo efekto, laukiamų rezultatų. Antai ūkiniai vadovai, kurie suinteresuoti nepagrįstai padidinti didmenines kainas, užsiiminėja prirašinėjimais, iškraipo (pakeičia) realias situacijas ekono-

miniame gyvenime ir tuo mažina galimybes atskleisti ir panaudoti vidinius gamybos rezervus visuomeniniams poreikiams tenkinti*.

Būtina turėti galvoje ir tai, kad dabartiniame socializmo etape ekonominio bei socialinio vystymosi stiprinimui būdingos šios objektyviai sąlygotos tendencijos: 1) vis didesnis liaudies ūkio orientavimas socialiniams uždaviniams spręsti; 2) socialinių veiksmų poveikio gamybos efektyvumo didinimui stiprėjimas. Tai iš esmės ir reikalauja metodologine prasme giliau ir visapusiškiau iširti ūkio mechanizmo funkcionavimo socialinius aspektus ir pateikti pasiūlymus jo poveikiui liaudies gerovės kėlimui stiprinti, socialiniam planavimui ir valdymui tobulinti. Galiausiai ūkio mechanizmo veiksmingumą lemia tai, kad jis, sudarydamas sąlygas visuomeninės gamybos efektyvumui ir pirmiausia visuomeniniam darbo našumui didinti, įgalina geriau tenkinti visuomeninius ir asmeninius poreikius. Todėl labai svarbu stiprinti ūkio mechanizmo kryptingumą ir veiksmingumą galutiniams liaudies ūkio rezultatams gerinti, t. y. reikia dar labiau pajungti visuomeninę gamybą vis didėjantiems socialistinės visuomenės poreikiams tenkinti ir geresnėms sąlygoms harmoningam asmenybės vystymuisi sudaryti. Todėl ūkio mechanizmo sistemoje neišvengiamai reikia padidinti mokslo bei technikos pažangos vystymo, gamybos efektyvumo didinimo ir darbo kokybės gerinimo ne vien ekonominio, bet ir socialinio efektyvumo kriterijų bei rodiklių vaidmenį. Dabartiniame socializmo etape labai svarbu padidinti valstybinio plano vaidmenį ir užtikrinti sisteminių kompleksinių požiūrį sprendžiant socialinio vystymo ir gyvenimo lygio kėlimo problemas visais valdymo lygiais, diegiant efektyviausias priemones, siekiant numatyti socialinių tikslų. Pirmiausia reikia į planavimo praktiką įdiegti priemonių ir rodiklių sistemą, atspindinčią esminius socialinius procesus ir numatančią kompleksinį socialistinio gyvenimo būdo ir darbo, kaip jo ekonominio pagrindo, tobulinimą. Todėl būtina: 1) išspręsti atitinkamus metodologinius ir metodinius klausimus; 2) sukurti patikimą instrumentariją socialiniams procesams bei reiškiniams kokybiškai ir kiekybiškai įvertinti**.

Metodologine prasme labai svarbu žinoti ir tai, kad dabartiniame socializmo etape ūkio mechanizmo problema turi du aiškius aspektus — ekonominį ir ideologinį politinį. Nors juos sieja glaudūs tarpusavio ryšiai, kiekvienas šių aspektų turi savo ypatumų. O tai savo ruožtu reikalauja atlikti specifinius tyrimus dviem kryptimis. Reikėtų pabrėžti, kad kol kas mažiausiai iširta moralinių ideologinių ir politinių procesų (reiškinių) ir ūkio mechanizmo tobulinimo ryšys, jų poveikis šio mechanizmo funkcionavimui.

Dabar aiškėja, kad būtinumą tobulinti ūkio mechanizmą lemia ne tik ekonominiai, socialiniai, bet ir politiniai uždaviniai bei moralinio ideologinio gyvenimo poreikiai. Todėl ideologinio, politinio auklėjamojo darbo gerinimas yra ne tik svarbi, bet ir būtina ūkio mechanizmo veiksmingumo didinimo prielaida. Taigi socialistinės ekonomikos funkcionavimas

* Plačiau žr.: Kındurys V. Naujo tipo ekonominio mąstymo formavimas — svarbus TSKP ekonominės politikos uždavinys (medžiaga lektoriui). — V., 1984.

** Dabar valstybinio plano skyriuje „Socialinis vystymas ir liaudies gyvenimo lygio kilimas“ yra apie 200 rodiklių. Tačiau šiame skyriuje kol kas nėra kriterijų, apibūdinančių socialistinių gamybinių santykių, visaliaudinės ir kolūkinės-kooperatinės nuosavybės formų vystymąsi, miesto ir kaimo suartėjimą, socialinio demografinio plėtojimosi tendencijas, darbo turinio kilmą ir jo sąlygų gerinimą, nuolatinį skirtumų tarp profinio ir fizinio darbo nykimą, agrarinio darbo industriniu vartimą ir pan.

Be to, būtina parengti kompleksinius (pagal visus rodiklius) socialinio vystymo planus ne tik liaudies ūkio mastu, bet ir visais šakinio ir teritorinio planavimo lygiais.

Mūsų nuomone, dabar yra nemaža išviršinių ir giluminių rezervų gyvenimo lygio skatinamajai funkcijai stiprinti. Pirmiausia šia linkme nemažą efektą turėtų duoti socialistinės drausmės (planinės, vykdymo, darbo, sutartinės ir pan.) stiprinimo priemonės bei priemonės, padedančios geriau subalansuoti pasiūlą su mokia gyventojų paklausa.

rodo, kad viena iš ūkio mechanizmo tobulinimo kryptų — socialistinio lenktyniavimo kompleksinio valdymo gerinimas (visašis jo organizavimo lygiais). Mat socialistinis lenktyniavimas atlieka šias funkcijas: ekonominę (kaip visuomeninio darbo našumo kėlimo ir gamybos efektyvumo didinimo veiksnys); socialinę politinę (kaip darbo žmonių dalyvavimo visuomeninės gamybos valdyje forma); idėjinę-auklėjamąją (kaip naujos komunistinės pažiūros į darbą ugdymo priemonė).

Gera organizuotas socialistinis lenktyniavimas atveria palankias galimybes ūkio mechanizmui toliau vystyti. Socialistinis lenktyniavimas veikia darbuotojų kultūrinio, techninio, profesinio lygio kilimą, gamybos ir darbo organizavimo gerinimą, ūkiniu organizacinių santykiu (jie sudaro ūkio mechanizmo branduolį) vystymąsi. Kartu jis veikia ir apskritai socialistinių gamybinių santykiu brandumą, atveria plačią erdvę darbuotojų iniciatyvai, kūrybiškumui, draugiško bendradarbiavimo ir savitarpio pagalbos santykiu plėtočiai.

Siekiant sparčiau ir visapusiškiau realizuoti efektyvias galimybes, slypinčias šiuolaikinio socializmo gamybos būde, reikia užtikrinti didesnį bazinių ir antstatinių veiksnių integruotumą, organišką ūkio mechanizmo struktūrinių elementu vienybe papildant ją socialiniais, politiniais ir ideologiniais komponentais. Tad politinei ekonomijai iškyla šis uždavinys: pirma, giliau ir visapusiškiau užtikrinti sudėtingą ir dinamišką ekonominių (ūkiniu) ryšių sistemą (jos kitimo tendencijas). Antra, konstatuojant tai, kad ūkio mechanizmas darosi vis sudėtingesnis, būtina atsižvelgti ir į antstatinių reiškinių ypatumus šiuolaikinio socializmo sąlygomis (giliau tiriant politikos ir ekonomikos, teisės ir ekonomikos, ideologijos ir ekonomikos sąveikos kitimo tendencijas ir dėsningumus).

Rengiant vieningą teorinę ūkio mechanizmo koncepciją (teorinį ūkio mechanizmo modelį), svarbu neatitrūkti ir nenuotolti nuo ūkininkavimo praktikos, nuo joje išryškėjusių tendenciju ir padariniu. Dabartiniame ūkio mechanizmo tobulinimo etape, mums atrodo, reikia pirmiausia atskleisti ūkio mechanizmo funkcionavimo gerinimo organizacinis rezervas (tiek susijusius su tam tikromis jo funkcionavimo išorinėmis sąlygomis, tiek su jo vidinėmis struktūrinėmis prielaidomis). Atrodo, kad organizaciniu ūkio funkcionavimo rezervu atskleidimas ir panaudojimas ivairiose ekonomikos sferose ir liaudies ūkio valdymo hierarchijos lygiuose galėtų gana veiksmingai paveikti visuomeninės gamybos efektyvumo didinimą ir spartesni jos intensyvinimą. Tokiu rezervu, pavyzdžiui, drausmės stiprinimas vadovavimo ekonomikai sferoje (planinės, vykdymo, sutartinės ir kt.), teisiu ir atsakomybės sąveikos tobulinimas, valdymo grandžių bei dokumentu kiekiu jų judėjime mažinimas ir pan., ypatumas yra tai, kad jų panaudojimas nereikalauja dideliu kapitaliniu dėdėjimu, o duoda nemažą efektą. Tačiau kurį laiką socialistinio ūkininkavimo praktikoje organizaciniu rezervu nebuvo paisoma, jų reikšmė neakankamai ivertinama. O dėl to visuomenė patyrė tam tikrų nuostoliu. Visa tai plačiai aptarta TSKP XXVII suvažiavime.

2. Organizaciniai ūkio mechanizmo tobulinimo rezervas, slypintys ūkininkavimo praktikoje

Mokslinė funkcionuojančio ūkio mechanizmo ir ūkininkavimo praktikoje bei jų tarpusavio sąveikos analizė leidžia atskleisti kai kuriuos šio mechanizmo tobulinimo organizacinio pobūdžio rezervas. Todėl ir nagingame parodyti jų panaudojimo galimybes ūkio mechanizmui tobulinti (jo naujam normatyviniam modeliui rengti).

Prieidami prie konkretesnės ūkio mechanizmo funkcionavimo analizės, atkreipkime dėmesį į tai, kad šiandien šalies pramonėje funkcionuoja nevienareikšmiai ūkio mechanizmo „normatyvinis“ ir realiai vei-

kiantis praktikoje modeliai. Mat atskirose pramonės šakose kol kas taikomas pagal TSKP CK ir TSRS MT 1979 m. liepos 12 d. nutarimą suformuotas „normatyvinis“ ūkio mechanizmas. Tačiau realiai tuo pagrindu veikiantis ūkio mechanizmas jau nevisiškai atitinka „normatyvinį“ Kita vertus, pramonės šakose, kuriose atliekamas ekonominis eksperimentas, yra taikomas kitoks „normatyvinis“ jo modelis. Realiai funkcionuojantis mechanizmas čia daug geriau atitinka jo „normatyvinį“ modelį.

Kadangi ekonominėje literatūroje (ypač sąjunginėje) plačiai ir išsamiai bei kvalifikuotai atskleisti penkiose šalies ir kai kurių sąjunginių respublikų pramonės šakose vykdomo ekonominio eksperimento rezultatai, tai šiame straipsnyje apie juos ir nerašysime. Tačiau organizaciniai ūkio mechanizmo tobulinimo rezervai bus gvildinami jau atsižvelgiant į išryškėjusius eksperimentuojamos ekonominių svertų sistemos kai kuriuos negatyvius, tobulintinus momentus.

Pirmiausia pažvelkime į organizacines valdymo struktūras ir, jas paanalizavę, įsitikinsime, kad šioje sferoje yra nemažos potencinės galimybės ne tik joms pačioms tobulinti, bet ir visam ūkio mechanizmui gerinti. Per praėjusį ketvirtį amžiaus mūsų šalies pramonėje sukauptas nemažas organizacinės valdymo struktūros pertvarkymų patyrimas. Be abejo, svarbiausia šioje srityje yra tai, kad nuo 1973 m. pradėta sparčiai plėtoti gamybinius susivienijimus, mokslinius-gamybinius susivienijimus, kurie dabar tapo pagrindine pramonės grandimi* Toliau tobulinti organizacines valdymo struktūras pirmiausia lemia būtinumas sparčiau intensyviai gamybą efektyviau naudojant visus gamybos išteklius bei mokslo ir technikos laimėjimus, plačiau diegiant ekonominius ir kitus pažangius valdymo metodus. Antra, tobulinti organizacines valdymo struktūras taip pat verčia ir tai, kad, steigiant gamybinius susivienijimus, neišvengta skubotumo ir formalizmo bei klaidų. Pavyzdžiui, kuriant susivienijimus nebuvo realizuotas svarbiausias principas — tarpžinybinis požiūris nustatant ju optimalias vidines struktūras. Formuojant susivienijimus pagal žinybinį principą, neįmanoma buvo reikiamai panaudoti teritorinį optimizavimo kriterijų. Įmonės, įeinančios į susivienijimą, dažniausiai teritoriniu požiūriu išblaškytos ir neturi galimybių operatyviai valdyti gamybą. Tuo pačiu metu vieningoje teritorijoje miestuose funkcionuoja nedideli giminingi skirtingu žinybų susivienijimai. Tai būdinga statybinų medžiagų pramonei, miško ir medžio apdirbimo pramonei ir pan.

Be to, rengiant normatyvinę metodinę ir teisinę dokumentaciją, susijusią su susivienijimų steigimu ir funkcionavimu, nebuvo atsižvelgta į šakinio ir regioninio valdymo specifika, į vietinės valdžios organų vaidmenį kontroliuojant jų veiklą, į struktūrinius padalinius, kurie išsidėstę skirtingose respublikose, srityse ir atskiruose miestuose, rajonuose. Kaip rodo praktika, vietiniai organai suinteresuoti išlaikyti ūkinį savarankiškumą gamybinių vienetų, kurie įeina į gamybinių susivienijimą

Gilėjant pramonės specializavimui ir dėl to formuojantis naujoms, neretai labai giminingoms šakoms, esant šakinei valdymo struktūrai, joms valdyti kuriami atitinkami valdymo organai (ministerijos, pramoniniai susivienijimai ir pan.). Daugėjant šakinių valdymo grandžių bei pakopų, labai sparčiai plečiasi išoriniai ryšiai — didėja informacijos kiekis, darosi vis sudėtingiau derinti šakinį ir teritorinį valdymą. Tai savo ruožtu reikalauja didinti valdymo aparatą. Per pastaruosius 20 metų mūsų šalies liaudies ūkyje valdymo personalas išaugo net 2,5 karto ir

* Mūsų respublikoje sukūrta ir efektyviai dirba 93 gamybiniai ir moksliniai-gamybiniai susivienijimai. Jiems tenka 47,3% visų pramonės darbuotojų, daugiau kaip 45,3% realizuotos produkcijos (12, p. 6). Tačiau visos šalies pramonėje šie rodikliai didesni. Kitais tarptautiniais susivienijimai gerokai mažesni gamybos mastu, darbuotojų bei gamybinių vienetų skaičiumi. Respublikos susivienijimus vidutiniškai sudaro 3,3 gamybinio vieneto ir įmonės, šalyje — atitinkamai 4,4 (15, p. 7).

dabar sudaro per 15% viso darbininkų ir tarnautojų skaičiaus (15, p. 5—6).

Reikia pažymėti ir tai, kad dabartinė šakinė organizacinė pramonės valdymo struktūra dar ne visuomet užtikrina vieningą vadovavimą mokslo ir technikos pažangai, nepakankamai sąlygoja efektyvų ir kompleksinį gamtinių, materialinių, darbo bei finansinių išteklių naudojimą (jų valdymas išskaidytas tarp daugelio organų). Kol kas nepakankamai gamybos grandys nukreipiamos siekti galutinių rezultatų su mažiausiomis sąnaudomis ir orientuojamos į bendrą tikslą.

Vadinasi, visos aukščiau paminėtos, taip pat ir kitos priežastys verčia tobulinti organizacines valdymo struktūras: mažinti valdymo pakopų ir grandžių skaičių; racionaliau derinti teritorinį ir šakinį valdymą; koncentruoti gamybos valdymą, kuris įgalintų plėsti įvairias gamybos koncentravimo formas, spartinti mokslo ir technikos pažangą; visose grandyse diegti pažangias valdymo struktūras (matricines, programines, tikslines ir kt.), kurios visas valdymo grandis nukreiptų į vieningą tikslą.

Tobulinant organizacines valdymo struktūras, reikia: 1) užtikrinti vadovavimo giminingų ir tarpusavyje susijusių šakų (pošakių) kompleksų vienybę; 2) pašalinti jų žinybinio skaidymo tendencijas nuosekliai įveikiant gamybų skaidymą atskirose šakose (pirmiausia mašinų gamyboje); 3) pasiekti darnesnę bendrų valstybinių organų veiklą; 4) suprastinti planinės direktyvinės informacijos pateikimo tvarką ir padidinti sprendimų priėmimo operatyvumą. Remiantis šiais principais, organizacines valdymo struktūras galima glaudžiau susieti su planavimo metodologija, metodais ir organizavimu bei su kitais ūkio mechanizmo elementais.

Organizacinių valdymo struktūrų tobulinimą reikia suprasti kaip procesą, sąlygotą gamybinių jėgų ir gamybinių santykių vystymosi bei konkrečių uždavinių ir planinių laikotarpių sąlygų. Todėl generalines valdymo schemas reikia rengti (tikslinti) penkmečiais, įjungiant jas į planų sistemą. Organizacinės valdymo struktūros turėtų apimti visas vieningo liaudies ūkio komplekso grandis ir valdymo hierarchiją. Dinamiškai besivystanti struktūra valdymo sistemoje yra pirminė grandis (susivienijimas, įmonė, organizacija).

Objektyvūs gamybos reikalavimai sąlygoja gamybinių susivienijimų vystymąsi dviem kryptimis: 1) gamybine: tobulinant gamybinių susivienijimų struktūrą, kuriant ūkinius gamybinius kompleksus; 2) organizacine: racionalizuojant organizacinę susivienijimų valdymo struktūrą. Vienas probleminių klausimų — tai gamybinių susivienijimų vystymas iki optimalaus dydžio. Labai svarbu pasiekti, kad būtų kuriami optimalūs ūkiniai gamybiniai kompleksai, pajėgūs savarankiškai spręsti daugelį perspektyvių problemų, susijusių su mokslo ir technikos pažangos spartinimu ir gamybos efektyvumo didinimu*. Reikės išspręsti nemaža techninių bei organizacinių uždavinių specializuojant ir koncentruojant gamybą, centralizuojant valdymo funkcijas, organizuojant centralizuotą gamybos aptarnavimą ir kt.

Kai kurių rezervų yra sąjunginių ministerijų veikloje. Būtų tikslinga išplėsti jų veikimo sferą, kartu, suprantama, plečiant gamybinių įmonių (susivienijimų) ūkinį operatyvinį savarankiškumą, kaip daroma pramonės šakose, kuriose atliekami ekonominiai eksperimentai.

Sakinių valdymo grandžių integravimo aukštesniajame lygyje horizontaliai bei valdymo lygių skaičiaus sumažinimo vertikalčiai galimybės,

* Ūkinių gamybinių kompleksų vystymo mūsų respublikos pramonėje konkrečių problemų šiame darbe nenagrinėjame. Jos jau yra atspindėtos kai kurių respublikos ekonomistų darbuose. Plačiausiai gamybinių kompleksų plėtotės problemos atsispindi LTSR MA Ekonomikos instituto autorių kolektyvo darbe.

taip pat atitinkamas žinybinių barjerų* įveikimas ir valdymo operatyvumo bei kokybės gerinimas galiausiai priklauso nuo apskritai ūkio mechanizmo vystymo. Susilpninus pagrindinės grandies veiklos reglamentavimą, pasidaro paprastesnė organizacinė ekonomikos valdymo struktūra, sumažėja jos grandžiškumas, įveikiamas žinybinis uždaramas.

Daug organizacinio pobūdžio problemų dar reikia išspręsti tobulinant teritorinį ekonomikos valdymą (sąjunginių respublikų liaudies ūkio valdymą). Praktika rodo, kad teritorinis valdymo principas kol kas realizuojamas neefektyviai. Todėl reikia parengti moksliskai pagrįstas sąjunginių respublikų liaudies ūkio generalines valdymo schemas, kuriose turi būti numatytas respublikų vaidmens padidinimas valdant šakų, kurios gamina vartojimo reikmenis, kompleksą ir išvengta sąjunginio valdymo struktūros kopijavimo. Dabar svarbu stiprinti teritorinį tarpšakinio komplekso (transporto, paslaugų, vartojimo reikmenų gamybos) valdymą. Būtina stiprinti vietinių biudžetų vaidmenį ir tobulinti jų sudarymo iš decentralizuotų šaltinių tvarką.

Siuolaikinėmis sąlygomis viena iš aktualiausių tarpšakinio valdymo problemų — gerinti gamybinių bei mokslinę techninę kooperaciją, mažinti ribotų išteklių išskaidymą, įgyvendinti suderintą mokslinę techninę ir investicinę politiką glaudžiai susijusių tarp savęs šakų grupėje. Nauji organizaciniai ir ekonominiai sprendimai turi apimti tiek aukštesniuosis, tiek ir žemesniuosis valdymo lygius.

Reikia spręsti tarpšakinį bei daugiafunkcinių susivienijimų (kurių struktūrą turėtų sudaryti įvairaus žinybinio pavaldumo įmonės) steigimo klausimą. Galėtų būti ne tik agropramoniniai, bet ir pramoniniai-prekybiniai, gamybos aptarnavimo, transporto, statybos montavimo specializuoti gamybiniai susivienijimai. Čia iškyla nemaža ekonominio pobūdžio sunkumų, pirmiausia aprūpinant įvairiais ištekliais. Tačiau jau yra sukauptas toks patyrimas ne tik agropramoninių susivienijimų veikloje.

Dabartinėmis sąlygomis, kalbant apie organizacinių valdymo struktūrų tobulinimo rezervus, negalima pamiršti būtinumo įdiegti kompleksą priemonių pagrindinių grandžių ūkiniam operatyviam savarankiškumui (teisėms ir pareigoms) plėsti, jų ekonominei atsakomybei ūkiskaitinėje veikloje stiprinti. Tai viena iš esamų rezervų organizacinėse valdymo

* Nepagrįstas žinybiškumas, kaip ir vietininkiškumas, trukdo užtikrinti reikiamą planinę ir vykdymo drausmę, tam tikru mastu silpnina visuomeninį socialistinės gamybos pobūdį. Net ir visuomeninės gamybos priemonių nuosavybės sąlygomis visaliaudinio ekonominio intereso pakeitimas žinybiniu tam tikru laipsniu reiškia nuolimą nuo socialistinių ūkininkavimo principų (visuomenės išteklių panaudojami grupiniam tikslui tenkinti, visuomenei padaromi tam tikri nuostoliai neracionaliai juos naudojant). Žinybiškumas — tai ne ekonominis grupinių interesų atskirumas liaudies ūkyje, turintis objektyvias priežastis. Jam priešpriešinami visos liaudies interesai, taip pat juos atitinkanti išteklių paskirstymo politika bei atitinkamos šakos valdymo grandžių veiklos įvertinimo politinis požiūris, būtinumas užtikrinti, kad jų veikla atitiktų visos liaudies interesus. Jeigu atitinkama liaudies ūkio šaka nesugeba tenkinti visuomenės poreikių, neįvykdo gamybos plano, o ją valdanti grandis siekia sumažinti planines užduotis (koreguoja jas mažindama), tai tokia praktika neatitinka socialistinės visuomenės ūkio mechanizmo prigimties. Toks žinybinis planų koregavimas reiškia ne ką kita kaip jų priderinimą pasiektam gamybos išvystymo lygiui, neigia tikrąją plano prigimtį, jo mobilizuojantį poveikį gamybai.

Žinybiškumo tendencija akivaizdžiai reiškiasi sprendžiant tarpšakines problemas, atspindinčias visos liaudies tikslus. Tai pirmiausia liečia įvairių gamybos išteklių bei šalies mokslinio techninio potencialo panaudojimą. Žinybiškumą galima apriboti įvairiomis priemonėmis: politinėmis, ekonominėmis, teisinėmis. Žinybiškumą sukelia valdymo aparato didinimas atskirų liaudies ūkio šakų valdymo grandyse. O tai savo ruožtu lemia ir biurokratizmą. Mūsų nuomone, tokių reiškinų įveikti neįmanoma vien tik stiprinant drausmę ir tvarką gamybinuose susivienijimuose (įmonėse). Į tai buvo atkreiptas dėmesys ir TSKP CK 1984 m. balandžio plenumo, kuriame buvo pasakyta: „Mažinti aparatą reikia ne tik žemiausiose ir vidurinėse valdymo pakopose, bet ir jo, taip sakant, viršūnėse. Patinka tai kam nors ar ne, bet taip reikia. Juo labiau kad centro pavyzdys daug ką reiškia“ (5, p. 11).

formose panaudojimo kryptis (ypač mažinant dubliavimo funkcijas). Ekonominių eksperimentų rezultatai jau rodo teigiamas tendencijas šioje veikloje.

Patį plačiausią ūkinį bei socialinį ekonominį veiklos horizontą turi valstybiniai valdymo (planavimo) organai. Jie turi sukaupti informaciją apie tarpšakines proporcijas, mokslinio techninio ir socialinio ekonominio vystymosi tendencijas, apie bendradarbiavimo su kitomis šakomis galimybes ir pan. Tuo remiantis rengiamos strateginės liaudies ūkio vystymo kryptys, ilgalaikės kapitalinių įdėjimų naudojimo programos, ilgalaikiai normatyvai ir pan.

Kitokias problemas sprendžia žemesnieji valdymo organai (ministerijos, šakiniai susivienijimai, gamybiniai susivienijimai (įmonės)). Visos šios grandys sprendžia tiesiogiai valstybinio planavimo problemas savo numatytų kompetencijų ribose. Darbo pasidalijimas valdymo veiklos sfere taip pat būtinas kaip ir šiuolaikinėje gamyboje. Funkcijų paskirstymas tarp valdymo (planavimo) organų suteikiant jiems galimybes iniciatyvai reikšti ne tik neprieštarauja centralizuoto planavimo principams, o priešingai,— didina jo veiksmingumą ir operatyvumą. Pagrįstas teisių ir atsakomybės pasidalijimas tarp valdymo lygių yra toks, kai ūkinių sprendimų priėmimo sąlygos atitinka valdymo grandies kompetencijos mastą. Jeigu tam tikro valdymo lygio potencialinės galimybės panaudojamos nepakankamai, tai ima reikštis inertiškumas, vilkinimas primant sprendimus. Kita vertus, jeigu valdymo grandies teisės viršija jos objektyvias galimybes (analizuojant ir vertinant konkrečias situacijas ir priimtų sprendimų padarinius), tai valdymo sistemoje atsiranda dezorganizacinių elementų, dezorientuojamos žemesniosios grandys. Pavyzdžiui, neatliktos produkcijos gamybos didinimo galimybių detalios analizės, konkrečios informacijos apie gamybinių ir asmeninių poreikių sparų kitimą nebuvimas verčia peržiūrėti ir pakeisti planines užduotis atskiroms įmonėms (susivienijimams) atitinkamai nekeičiant materialinių, darbo ir finansinių išteklių apimties.

Labai svarbu yra tai, kad didesnis pagrindinių gamybos grandžių ūkinis operatyvinis savarankiškumas ir ekonominė atsakomybė už galutinius veiklos rezultatus sudaro realias galimybes tiesioginiam darbo kolektyvų dalyvavimui gamybos valdyme išplėsti priimtą svarbius ūkinius sprendimus. Tai kaip tik yra numatyta TSRS įstatyme „Dėl darbo kolektyvų ir jų vaidmens didinimo valdant įmones, įstaigas, organizacijas“. Pastarieji ūkio mechanizmo tobulinimo rezervai jau panaudoti vykdant ekonominį eksperimentą sutinkamai su TSKP CK ir TSRS MT 1983 m. liepos mėn. nutarimu „Dėl papildomų priemonių plečiant pramonės gamybinių susivienijimų (įmonių) teises planavimo bei ūkinės veiklos srityje ir didinant jų atsakomybę už darbo rezultatus“. Remiantis šiuo nutarimu, nuo 1984 m. sausio 1 d. įdiegtas eksperimentas TSRS sunkiųjų ir transporto mašinų gamybos, elektronikos pramonės ministerijose, Baltarusijos TSR lengvosios pramonės, Ukrainos TSR maisto pramonės ir Lietuvos TSR vietinės pramonės ministerijų gamybiniuose susivienijimuose ir įmonėse *

* Didinant gamybinių susivienijimų (įmonių) savarankiškumą ir atsakomybę, išplėtos jų teisės gamybos planavimo, jo techninio tobulinimo srityje, taip pat sprendžiant kai kuriuos kitus ūkinės veiklos klausimus, LTSR vietinės pramonės ministerijos bei įmonių ekonominio ir socialinio vystymo penkmečio bei metiniuose planuose gerokai sumažintas tvirtinamų rodiklių skaičius. Pavyzdžiui, penkmečio ir metiniuose planuose būdavo tvirtinami atitinkamai 26 ir 30 rodiklių, o ekonominio eksperimento sąlygomis penkmečio plane tvirtinami tik 4 rodikliai, metiniuose planuose—7, pagal 5 rodiklius nustatomi limitai, o penki normatyvai tvirtinami tik penkmečio plane. Metiniuose planuose nustatomas tik atsakytimų nuo apskaičiuojamo peino į valstybinį biudžetą normatyvas (tik susivienijimams ir įmonėms). Taigi padidintas planinių rodiklių, kuriuos nustato ir tvirtina pačios įmonės, skaičius.

Nors paskutiniaisiais metais nemažai nuveikta tobulinant planavimą, tačiau dar yra nemaža rezervų toliau jį gerinti. Planavimo tobulinimo problema turi du aspektus. Pirmas — maksimalus objektyvių planinės sistemos pranašumų panaudojimas formuojant pažangią ekonomikos struktūrą, parenkant liaudies ūkio vystymo prioritetus ir užtikrinant kompleksinį požiūrį į dinamišką ekonomikos vystymą. Antras aspektas susijęs su planavimo vaidmens didinimu užtikrinant efektyvų ūkio mechanizmo funkcionavimą.

Svarbiausia planavimo tobulinimo prasmė šiuolaikiniame ūkio mechanizmo gerinimo etape reiškiasi tuo, kad būtina kuo daugiau jį nukreipti gamybos efektyvumui didinti, galutiniams veiklos rezultatams gerinti. Mat kol kas mažiausiai iširta gamybos intensyvinimo bei jos efektyvumo didinimo planavimo ir vertinimo remiantis nauja technika ir technologija problema. Dėl to sunkiau užtikrinti subalansuotumą vystant visas liaudies ūkio komplekso grandis.

Planavimo tobulinimas numato tiek centralizmo stiprinimą vadovavime liaudies ūkiui, tiek formavimą lankstaus ūkio mechanizmo, kuris užtikrintų operatyvinį valdymą atsižvelgiant į konkrečias sąlygas. Šį uždavinį galima išspręsti tik nukreipus valstybės aparato funkcijas esminėms, globalinėms socialinio ekonominio vystymosi problemoms spręsti, operatyvinį valdymą paliekant žemesniuose lygiuose ir pirmiausia svarbiausioje (pirmutinėje) grandyje. Tai reikalauja plėsti iniciatyvą vietose, kelti darbo žmonių kūrybinį aktyvumą rengiant planus ir liaudies ūkio valdyme. Taip pat svarbu nustatyti pirmutinės grandies vaidmenį planavime ir ūkininkavime, apibrėžti jos kompetencijos ribas ir kt. Vadinasi, darbo pasidalijimo gilėjimas sąlygoja didesnę gamybos vienybę, jos suvisuomeninimą, objektyviai didina centralizuoto planavimo vaidmenį vystant ekonomiką. Tačiau darbo pasidalijimas kartu reikalauja vystyti gamybinių grandžių ūkinį savarankiškumą. Suprantama, toks ūkinio savarankiškumo plėtimas nepaneigia centralizuoto planavimo prioriteto. Turimi galvoje kokybiškai nauji centralizuotai pateikiamų nuostatų realizavimo metodai, kurie įgyvendinami iš esmės remiantis ekonominiais svertais. Juose turėtų būti suvienyti aukštesniųjų organizacijų sprendimai su veiksmingomis ekonominėmis paskatomis ir pirmutinių grandžių atsakomybe už aukštus galutinius darbo rezultatus.

Reikia dar labiau stiprinti penkmečio plano vaidmenį didinant jo subalansuotumą ir stabilumą. Pačia bendriausia prasme plano stabilumas suprantamas kaip ūkinės veiklos sąlygų (proporcijų, rodiklių, normatyvų) nesikeitimas tam tikru laikotarpiu. Plano stabilumas konkrečiau reiškia ne jo nekeitimą, o jo vykdymo sąlygų, sąlygojančių išteklių, pelno, darbo užmokesčio fondo dydį, stabilumą.

Matyt, būtų tikslinga pereiti nuo dabartinės pernelyg griežtos penkmečio plano struktūros prie lankstesnės ir elastingesnės. Pirmiausia reikėtų dar labiau sumažinti centralizuotu būdu tvirtinamų rodiklių skaičių. Kaip rodo eksperimento rezultatai, tai įgalina plėsti gamybinių grandžių ūkinį operatyvinį savarankiškumą. Šiame plane turėtų atspindėti rezervų sistema pagal visas jų rūšis. Tai įgalintų koreguoti planus nekeičiant proporcijų.

Metodologine prasme labai svarbu užtikrinti pagrįstą natūrinių daiktinių ir vertinių ekonominių reiškinių elementų organinę vienybę plane

Diegiamos ir kitos priemonės, plečiančios pagrindinių gamybinių grandžių ūkinį operatyvinį savarankiškumą bei stiprinančios atsakomybę už galutinių ūkinės veiklos rezultatų gerinimą.

Gamybinių susivienijimų (jmonių) ūkinio operatyvinio savarankiškumo tolesnio plėtimo klausimais buvo svarstomi TSKP CK 1985 metų balandžio plenumo ir TSKP Centro Komitete 1985 m. birželio 11 d. įvykusiame pasitarime mokslinės techninės pažangos klausimais. Visa tai konkrečių priemonių pavaldau atspindi TSKP CK ir TSSR Ministrų Tarybos 1985 m. liepos 12 d. nutarime „Dėl naujų ūkininkavimo metodų plataus taikymo ir jų poveikio mokslo ir technikos pažangos spartinimui didinimo“.

vadovaujantis visuomeninės gamybos efektyvumo kriterijumi. Natūriniai ir vertiniai plano parametrai turi būti rengiami organinėje vienovėje, kad jie kartu sąlygotų lokalinių planų suderinimą su bendruoju liaudies ūkio planu, viena vertus, ir jų tarpusavio suderinimą — kita vertus. Tai galiausiai reikštų gamybos ir produkcijos vartojimo pagal detalią nomenklaturą planų atitikimą, kurį sąlygoja tiesioginių ūkinių sutarčių vykdymas ir ekonominiai gamybos efektyvumo rodikliai.

Kol kas pastebimas planų natūrinių ir vertinių rodiklių nesubalansuotumas. Tai reiškiasi pirmiausia kai kurių gamybos priemonių ir vartojimo reikmenų deficitiskumu, pinigų masės pertekliumi* ir pan. Tai sąlygoja tam tikrais atvejais darbo paskatų vaidmens mažėjimą, nepagrįstą gamybos sąnaudų, palyginti su galutiniais rezultatais, didėjimą ir kitus negatyvius reiškinius. Viena iš svarbesniųjų tokių reiškinųjų priežasčių yra nepakankamas plano natūrinių ir vertinių aspektų suderinimas, kurį sąlygoja dabartinių planavimo metodų ir rodiklių trūkumai. Planavimo metodai, kurie orientuoja pirmiausia į natūrinių rodiklių apimtį, vargu ar atitinka šiuolaikinį gamybinių jėgų išsivystymo lygį. Mėginimas didinti natūrinių rodiklių skaičių vargu ar laidos sėkmę šioje srityje. Mūsų nuomone, būtinas kokybinis šuolis plečiant ir gerinant socialistinės valstybės planinę veiklą, įjungiant į ją ekonominių normatyvų sistemą. Pirmieji tokių mėginimų rezultatai byloja apie teigiamus poslinkius planinėje veikloje. Tačiau ir čia dar yra slypinčių rezervų. Pirmiausia reikėtų išplėsti normatyvinį planavimą, kuris pagal prigimtį labiau atitinka lankstų ir elastingą penkmečio plano struktūrą, ūkiskaitinį stabilumo supratimą. Ilgalaikius normatyvus galima būtų nustatyti nebūtinai kaip konkretų fiksuotą dydį, o kaip galimybę keisti priklausomai nuo bazinių rodiklių. Dinaminis normatyvų pobūdis, jų ryšys su baziniais rodikliais turėtų iš esmės pagerinti požiūrį į penkmečio planą; suteikti jam tą lankstumą ir elastingumą, kuris reikalingas būtinoms plano korektivoms, nekeičiant proporcijų.

Be to, ūkininkavimo praktika objektyviai reikalauja, kad mokslo ir technikos pažangos rodikliai būtų organiškai susiję su visais valstybinio plano skyriais, jie turi sudaryti jo pagrindą. Šie rodikliai privalo užtikrinti, kad būtų pereita iš principo prie naujos technikos ir technologijos sistemų, įgalinančių pasiekti kuo didžiausią gamybos efektyvumą ir pervertuoti visas liaudies ūkio šakas.

Salyje ir respublikoje jau sukauptas tikslinio programinio tarpšakinį mokslinių techninių problemų sprendimo planavimo patyrimas. Vienuoliktajam penkmečiui ir iki 1990 metų sudaryta 170 valstybinių mokslinių, techninių programų; panaudojant programinį metodą, plėtojama energetinė šalies bazė, sprendžiamas aprūpinimo maisto produktais klausimas, formuojami teritoriniai gamybiniai kompleksai.

Taigi programinių metodų aktualumas ir gyvybiškumas dabar nekelia jokių abejonių. Tačiau kol kas dar neatskleistos visos jų potencialios galimybės. Nemaža jų yra toliau tobulinant ir konkretinant programinę tikslinę metodologiją, susijusią su planavimo probleminių situacijų liaudies ūkyje analize ir jų realizavimu. Dabar planavimo organai tikslinėms kompleksinėms programoms iškelia nepakankamai pagrįstus, netikslius ir daugiaprasmius reikalavimus. Kita vertus, ne visos dabar parengtos kompleksinės programos aprūpintos reikiama išteklių, kai kuriais atvejais planuoti rezultatai nėra ekonomiškai pagrįsti. Be to, ne visur yra fiksuojami ir laukiamieji rezultatai.

Kol kas dar galutinai neišspręstas svarbiausių tikslinių liaudies ūkio programų sudarymo, atrinkimo ir įjungimo į liaudies ūkio planus organizavimo uždavinys. Stambių programų sudarymas, jų suderinimas su liaudies ūkio, šakiniais, teritoriniais planais reikalauja didelio organiza-

* Apie tokius reiškinius plačiau rašo V. Medvedevas (14, p. 165—184).

cinio darbo, kurį turi atlikti TSRS valstybinis plano komitetas, ministerijos. Stiprinant programinį planavimą, būtų tikslinga kai kurias einamojo planavimo funkcijas perduoti žemesniosioms planavimo grandims. Tai bus nesunku padaryti plečiant pagrindinės gamybinės grandies savarankiskumą ir stiprinant ekonominių valdymo metodų vaidmenį.

Aukščiau paminėta faktinė padėtis sąlygoja būtinumą taikyti vieningus (bendruosius) reikalavimus, vienodą požiūrį visoms tikslinėms programoms, vienodai traktuoti jų esmę ir vaidmenį planavimo sistemoje.

Toliau tobulinai ūkio mechanizną ir stiprinanti jo veiksmingumą, svarbu panaudoti visus organizacinius rezervus, kurie slypi ekonominio skatinimo sistemoje (būtina objektyviau pagrįsti priklausomumą tarp gamybinių kolektyvų grynųjų pajamų dydžio ir pasiektų galutinių veiklos rezultatų bei tarp atskirų darbuotojų indėlio į visuomeninius darbo rezultatus ir gautų pajamų už darbą dydžio ir kt.).

Sukaupta ūkininkavimo patirtis rodo, kad paskatų sistema yra nepakankamai veiksminga, tapo silpnąja ūkio mechanizmo grandimi, jo „siaura vieta“ Vadinasi, šio ūkio mechanizmo elemento tobulinimas turėtų nemažą poveikį ir kitų jo elementų (planavimo, ūkiskaitos, socialistinio lenktyniavimo) veiksmingumo didinimui.

Tobulesnis ekonominio skatinimo sistemos konstravimas — tai kompleksinė problema. Svarbiausias jo momentas — gamybinių kolektyvų veiklos rezultatų įvertinimo tvarka, rodikliai ir kriterijai. Šiandien plano įvykdymo rodikliai dažniausiai neatspindi jo įtemptumo, pagrįstumo, gamybos atnaujinimo bei perspektyvos tendencijų ir pan. Taikomojoje ekonominio skatinimo sistemoje dėl kai kurių rodiklių netobulumo nepavyko visiškai eliminuoti gamybinių kolektyvų suinteresuotumą naudoti brangias medžiagas. Nepajėgė tai įveikti ir normatyvinės grynosios produkcijos rodiklio naudojimas.

Ekonominio eksperimento rezultatai rodo, kad reikia toliau tobulinti ir pelno paskirstymo sistemą, kainodarą. Čia paaiškėjo, kad neišvengiamai turi būti padidintas gamybos vystymo fondo vaidmuo spartinant mokslo ir technikos pažangą* Ypač reikia padidinti šio fondo sudarymo normatyvus.

Nemažą efektą ekonominio skatinimo sistemai turėtų duoti ekonominės atsakomybės priemonių vaidmens didinimas. Tai jau galima pamatyti tų pramonės šakų įmonėse ir susivienijimuose, kuriuose taikomas ekonominis eksperimentas. Tai padeda stiprinti visos ekonominio skatinimo sistemos poveikį galutinių veiklos rezultatų gerinimui.

Panaudojant ūkiskaitos organizavimo rezervus ūkio mechanizmo veiksmingumui didinti, būtina: stiprinti ūkiskaitinius ūkininkavimo principus pagrindinėje gamybos grandyje, gilinti ir tobulinti vidinę ūkiskaitą, diegiant ūkiskaitinius principus aukštesnėse grandyse. Tiesa, dabar ne tik daug kalbama, bet ir kai kas daroma naudojant ūkiskaitinius principus atskirų šakų ministerijų veikloje. Tačiau norint stiprinti ūkiskaitą vertikalčiai, pirmiausia, labai rimtai reikia gilinti ūkiskaitos funkcionavimą pagrindinėje grandyje. Todėl iškyla metodologinis klausimas, t. y. būtinumas nustatyti, kokio šakinės sistemos lygio — gamybinės įmonės (susivienijimo) arba pramonės susivienijimo — ūkiskaita turi būti labiausiai išvystyta (pilnoji). O tai sąlygoja galimybę atitinkamai padidinti individualaus reprodukcijos proceso santykinę ekonominę atskirumą ūkinėje grandyje ir sustiprinti ekonominę atsakomybę už galutinius veiklos rezultatus.

Ūkiskaitos vystymas vertikalčiai (iš apačios iki viršaus) neišvengiamai integruoja visų valdymo grandžių interesus, sąlygoja jų susijungimą į vientisą ekonominę sistemą, išliekant jų lokaliems interesams.

* Į tai jau atsižvelgta TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1985 m. liepos 12 d. nularime (žr.: *Экономическая газета*, 1985, август, № 32).

Reikia atminti, kad ūkininkavimo praktikoje ne visada lokaliniai ekonominiai interesai sutampa su bendraisiais, viso liaudies ūkio ekonominiais interesais. Tokia tendencija reiškiasi ir dabar šakinių ministerijų veikloje. Ją galima apibūdinti kaip žinybiškumą pasireiškimą. Žinoma, žinybiškumą lemia ne vien lokaliniai ekonominiai interesai. Tačiau jų poveikio nepaisyti negalima. Mūsų nuomone, ministerija — tai pirmiausia valstybinio valdymo organas (sudedamoji valstybės vadovavimo ekonomikai grandis). Matyt, gerinant ministerijų darbą ir stiprinant jų atsakomybę už galutinius šakos rezultatus, reikia pirmiausia remtis tuo jų vaidmeniu (funkcijomis), kurį turi jos atlikti bendroje šalies ekonomikos vystymo sistemoje.

Be aukščiau paminėtų priemonių, būtina plėtoti ir gerinti savifinansavimo (ūkiskaitinio finansavimo) sistemą, į ją labiau integruojant ir kreditą. Tai tam tikru laipsniu jau realizuojama ūkininkavimo praktikoje (didinama pelno dalis, paliekama įmonių (susivienijimų) dispozicijoje, pramonės šakų ministerijose taikomas normatyvinis pelno paskirstymo metodas, plečiama kreditavimo sfera tenkinant planinius ir viršplaninius gamybinių kolektyvų poreikius ir kt.).

Dauguma aukščiau minėtų ūkio mechanizmo tobulinimo rezervų turi didelį mastą ir ilgalaikį pobūdį. Jų įsisavinimo laipsnis ir panaudojimas ypač veikia tarybinės ekonomikos vystymo tempus. Tačiau yra nemaža ir išviršinių rezervų, įgalinančių greičiau duoti realų efektą nepanaudojant didelių kapitalinių įdėjimų. Jiems galima priskirti TSKP ir tarybinės vyriausybės parengtą planinės, vykdymo ir darbo drausmės stiprinimo priemonių kompleksą įgyvendinimą. „Šioje srityje jau pavyko kai ką nuveikti. Ir visi žino, kaip tai palankiai atsiliepė gamybiniams reikalams, mūsų visuomeniniam gyvenimui, o ir tiesiog žmonių nuotakai. Bet būtų neteisinga manyti, kad jau viskas padaryta. Ne, draugai, gyvenimas moko, kad čia mažinti pastangų niekaip negalima“ (4, p. 12--13). Ypač dabar svarbu užtikrinti planinę ir gamybos materialinio aprūpinimo drausmę.

Kitas svarbus rezervas ūkio mechanizmo veiksmingumui didinti yra ekonomijos režimo stiprinimas, t. y. taupus ir racionalus darbo, materialinių ir finansinių išteklių naudojimas. Mūsų manymu, reikia ryžtingiau ir sumaniau naudoti normatyvinius planavimo ir valdymo metodus bei formas, juos nuolat tobulinti ir plėsti jų panaudojimo sferą. Kol kas normatyvai ir normos atnaujinami lėtokais tempais, jų pagrįstumo lygis žemokas. Tobulinant normatyvinio ūkio valdymą, būtina sudaryti specialius diegimo pažangių normų ir normatyvų koordinacinius planus, stiprinti normatyvų rengimo tarnybų veiklą ministerijose, susivienijimuose ir įmonėse, vykdyti specialią normatyvų atnaujinimo kontrolę ir kt.

Su darbo drausmės ir ekonomijos režimo stiprinimu glaudžiai susijęs dar vienas nemažas ūkio mechanizmo tobulinimo rezervas — priimtų sprendimų vykdymo valstybinės, žinybinės ir visuomeninės kontrolės stiprinimas. Jau V. Leninas suteikė pirmenybinį vaidmenį kontrolei, kaip būtinam šalies socialistinio vystymo veiksmui.

Sprendžiant sudėtingas ir daugiaspektes ūkio mechanizmo tobulinimo, gerinimo bei vystymo problemas, reikia turėti galvoje, kad bendrieji šio mechanizmo funkcionavimo principai yra būdingi viso liaudies ūkio struktūriniam padaliniam (šakoms, pošakiams). Suprantama, negalima iš viso nepaisyti ir specifinių ūkio mechanizmo funkcionavimo principų, kuriuos lemia atitinkamos liaudies ūkio šakos ypatumai. Tačiau jeigu atskirose liaudies ūkio šakose įdiegtos per daug besiskiriančios viena nuo kitos valdymo sistemos, tai jos negali integruotis, o tai trukdo savo ruožtu formuoti monolitinį vieningą ūkio mechanizmą. Anksčiau pasireiškusi ryški ūkio mechanizmo diferencijavimo pagal ekonomikos valdymo lygius, jos šakas, pošakius, ministerijas, žinybas ir pan. tendencija dar reikiamu laipsniu nesustabdyta. Vadinasi, dabar, stipri-

nant bendruosius ūkio mechanizmo funkcionavimo principus ir tobulinant atskirus ūkio mechanizmus (funkcionuojančius atitinkamose šakose), reikia sudaryti objektyvias prielaidas integruotis bendrajam ir atskiriesiems ūkio mechanizmomams, jiems sinchroniškai funkcionuoti. Kuo geriau ir operatyviau bus atliktas darbas tobulinant ūkio mechanizmą, tuo sėkmingiau ir sparčiau bus išspręstos svarbiausios socializmo visapusiško tobulinimo ir socialinės ekonominės raidos spartinimo problemos, tuo bus sudarytos objektyvios prielaidos komunistinei formacijai mūsų šalyje sukurti. Į tai atkreiptas dėmesys TSKP Programoje (nauja redakcija). Joje pabrėžiama: „Salies socialinio-ekonominio vystymo spartinimas reikalauja, kad nuolat būtų tobulinamas vadovavimas liaudies ūkiui, kad patikimai ir efektyviai funkcionuotų ūkio mechanizmas, apimantis įvairias, lanksčias ūkininkavimo formas ir metodus, siekti, kad jos atitiktų besikeičiančias ekonomikos vystymo sąlygas ir sprendžiamų uždavinių pobūdį“ (1, p. 146). Taigi visa tai turės padėti TSKP XXVII suvažiavime numatytai partijos ekonominės politikos strategijai realizuoti.

LITERATURA

1. TSKP XXVII suvažiavimo medžiaga.— V., 1986.
2. TSKP Centro Komiteto plenumo medžiaga. 1983 m. birželio 14—15 d.— V., 1983.
3. TSKP Centro Komiteto plenumo medžiaga. 1983 m. gruodžio 26—27 d.— V., 1984.
4. TSKP Centro Komiteto plenumo medžiaga. 1984 m. vasario 13 d.— V., 1984.
5. TSKP Centro Komiteto plenumo medžiaga. 1984 m. balandžio 10 d.— V., 1984.
6. Dėl ūkio mechanizmo tolesnio tobulinimo ir partinių bei valstybinių organų uždavinių. TSKP CK 1979 m. liepos 12 d. nutarimas. Dėl planavimo gerinimo ir ūkio mechanizmo poveikio stiprinimo gamybos efektyvumo didinimui ir darbo kokybės gerinimui. TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1979 m. liepos 12 d. nutarimas.— V., 1980.
7. *Абалкин Л.* Актуальные проблемы совершенствования механизма и практики хозяйствования.— Плановое хозяйство, 1982, № 8.
8. *Абалкин Л.* Теоретические вопросы хозяйственного механизма.— Коммунист, 1983, № 14.
9. *Бунин П.* Хозяйственный механизм разработки и выполнения коллективами напряженных планов.— Коммунист, 1984, № 5.
10. *Гащицани Д.* Плановое совершенствование системы управления народным хозяйством.— Плановое хозяйство, 1984, № 7.
11. *Иванченко В.* Хозяйственный механизм в системе управления.— Плановое хозяйство, 1984, № 4.
12. *Maniūsis J.* Susivienijimas — pagrindinė pramonės valdymo grandis.— Liaudies ūkis, 1984, Nr. 1.
13. *Медведев В.* К вопросу о сбалансированности народного хозяйства.— Плановое хозяйство, 1983, № 9.
14. *Медведев В. А.* Управление социалистическим производством: проблемы теории и практики.— М., 1983.
15. *Stanikas P.* Organizacinės valdymo struktūros tobulinimas.— Liaudies ūkis, 1984, Nr. 4.
16. *Zaikauskas B.* Nuoseklus ūkio mechanizmo tobulinimas — gamybos efektyvumo didinimo pagrindas.— Liaudies ūkis, 1984, Nr. 1.

Vilniaus valst. V. Kapsuko universitetas
Tarpfakultetinė politinės ekonomijos
katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta 1984 m. spalio mėn.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ СОЦИАЛИЗМА

В. КИНДУРИС

Резюме

Статья посвящена некоторым актуальным проблемам совершенствования хозяйственного механизма, рассматриваемым как в теоретическом, политико-экономическом, так и в практическом аспектах. В ней показано, что к числу узловых проблем, от которых зависит решение задачи планомерного, всестороннего совершенствования развития социализма, относится перестройка хозяйственного механизма.

В первой части статьи исследуются методологические вопросы построения теоретической, политэкономически обоснованной концепции совершенствования хозяйственного механизма на современном этапе социализма. Здесь аргументируется вывод о том, что поддержание динамичного соответствия между конкретными формами производственных отношений и непрерывно растущим уровнем производительных сил социалистического общества обеспечивается только путем перестройки и совершенствования хозяйственного механизма. В этой связи рассматриваются методологические и методические вопросы построения комплексной программы совершенствования хозяйственного механизма.

Так как на данном этапе социализм характеризуется наиболее полным единством экономического и социального развития, в работе сделана попытка обосновать необходимость углубления социальных аспектов всего хозяйственного механизма. Действенность этого механизма в конечном счете определяется тем, насколько он, повышая эффективность общественного производства, способствует более полному удовлетворению общественных и личных потребностей, неуклонному росту жизненного уровня народа.

Во второй части статьи рассматриваются вопросы, связанные с выяснением ключевых резервов совершенствования хозяйственного механизма. В соответствии с решениями XXVI и XXVII съездов КПСС, постановлениями партии и правительства анализируются резервы дальнейшего совершенствования организационной структуры управления. Подчеркивается, что в настоящее время большую работу предстоит проделать по совершенствованию структуры производственных и промышленных объединений. Немало организационных проблем предстоит решить при совершенствовании территориального управления, управления народным хозяйством союзных республик.

Среди ключевых резервов совершенствования хозяйственного механизма особое значение придается улучшению планирования и дальнейшего развития хозяйственного расчета. Немалые возможности кроются и в совершенствовании системы экономического стимулирования интенсификации производства. Все эти резервы улучшения хозяйственного механизма носят крупномасштабный, долгосрочный характер. Вместе с тем есть немало и таких резервов, которые способны дать эффективную отдачу без крупных капиталовложений. К ним относятся: 1) комплексная реализация мер по повышению трудовой, плановой и исполнительской дисциплины; 2) соблюдение режима экономии в использовании всех видов производственных ресурсов; 3) улучшение организации труда.